

Suomen ja ruotsin futuurista

ELISABET TÖRNUDD-JALOVAARA

Suomen nykyisen kirja- ja yleiskielen pääasialliset tulevan tekemisen tai tapahtumisen ilmaisimet ovat yksinkertainen preesens, perifrastinen *tulen tekemään* sekä liittopreesens *olen tekevä* (Penttilä 1963: 618—; Ikola 1979: 56—; Hakulinen—Karlsson 1979: 245—). Seuraavassa tarkastelen näitä kolmea tyyppiä ja niiden ruotsinkielisiä vastineita. Yritän osoittaa, että nykysuomen ja ruotsin futuurin ilmaisutavat eivät paljonkaan eroa toisistaan. Runsaasti palstatilaa uhraan ruotsin *skall*-lausekkeille. Pyrin mm. selvittämään, mistä johtuu, että niistä usein tulee epäidiomaattisia, kun tuottajana on suomea äidinkielenään puhuva henkilö.

Jatkuvaa tekemistä tai tapahtumista ilmaisevat, duratiiviset verbit viihtyvät tekemislaatunsa mukaisesti kestoja ilmaisevan adverbiaalisen seurassa (1). Kun lauseessa on tulevan ajan adverbiaali, merkitys on futuurinen (2). Terminatiiviset verbit, joiden ilmaisema tekeminen tajutaan ajallisesti rajoittuneeksi, voivat yksinkin viitata tulevaan aikaan (3) (mm. Thorell 1973: 118).

- (1) Asun maalla *ympäri vuoden*
Jag bor på landet *året om*
- (2) *Huomenna* olen viisaampi ja tiedän enemmän
I morgon är jag klokare och vet mera
- (3) Tulen junalla
Jag kommer med tåget

Transitiiviverbien joukossa on useita sellaisia, jotka käyttäytyvät milloin resultatiivisesti, milloin irresultatiivisesti. Esim. *kantaa, paikata, ampua, tutkia* ja *suurentaa* ovat sellaisia. Suomessa kaksikasvoisuutta ilmentää akkusatiivi- ja partitiiviobjektin vaihtelu. Itkonen huomauttaa (1976: 180—), että riidattomasti irresultatiivisesta puolesta on kysymys vain silloin, kun partitiiviobjektin tarkoite on jaoton kokonaisuus tai kun se ilmaisee määräistä paljoutta.

- (4) a Luen kirjan
Jag läser *boken*

ELISABET TÖRNUDD-JALOVAARA

- b Luen *kirjaa*
Jag läser *en bok*
- (5) a Kirjoitan *kirjeen* NN:lle
Jag skriver *ett brev* till NN
- b Kirjoitan *kirjettä* NN:lle
Jag skriver *på ett brev* till NN
- (6) a Ompelen keittiöön *uudet ikkunaverhot*
Jag syr *nya gardiner* till köket
- b Ompelen keittiöön *uusία ikkunaverhoja*
Jag syr *på nya gardiner* till köket

Hakulisen ja Karlssonin mukaan (1979: 183) resultatiivinen aspekti (a) implikoi futuuria. Ruotsin lauseet 5a ja 6a, joissa objektin spesies on epämääräinen, eivät kontekstittomina herätä tulevan toiminnan mielikuvaa, vaan tarvitaan kiertoilmaus. Koska tekeminen molemmissa tapauksissa on aloitteellista ja subjektilla on rooli AGENTIIVI, *skall* sopii käytettäväksi erityisen hyvin. Samalla propositio värityy ja saa aikomisen lisävivahteen:

- (6') Jag *ska sy* nya gardiner till köket
Aion ommella keittiöön uudet ikkunaverhot

Mainittu intentionaalinen asenne sekä *skall*-verbin taipumus suosia toimintaverbejä ja aloitteellisia tekijöitä voidaan ymmärtääkseni selittää seuraavasti: Verbillä on velvollisuuden emomerkitys (vrt. subst. *skuld* ja adj. *skyldig*). Siihen sisältyy siis tahtoelementti.¹ Selvimmin emomerkitys näkyy 2. persoonassa. Väitelauseen normaalisti toteava puhefunktio muuttuu kehottavaksi: *Du ska VP*. Muihin persooniin emomerkitys tuo tavallisesti aikomisen sävyn: *Jag/han ska VP*. Edellytyksenä on, että infinitiiviverbin merkitys voidaan luonnehtia aloitteelliseksi ja toiminnalliseksi. Emmehän voi kehottaa jotakuta tekemään tai itse ottaa suorittaaksemme sellaista, mikä ei ole kontrolloitavissa ja toteutettavissa. *Du ska ge mig pengarna i morgon* on näin ollen kehoitus, kun taas *Du ska få pengarna i morgon* on lupaus, missä kieliopillisella subjektilla on rooli HYÖTYJÄ ja rahojen antajalla rooli AGENTIIVI. *Jag ska ge dig pengarna i morgon* on sekä intentionaalinen että promissiivinen.

Toinen mahdollinen, joskaan ei läheskään yhtä luonteva kiertoilmaus tapauksissa 5 ja 6 on *kommer att* -rakenne: *Jag kommer att sy nya gardiner till köket*. Suomen *Tulen ompelemaan keittiöön uudet ikkunaverhot* kuulostaa sen sijaan oudolta. Tapana onkin varoittaa käyttämästä *tulla*-rakennetta tarpeettomasti (esim. Ikola 1979: 57 ja Penttilä 1963: 619). Varoituksista huolimatta seuraavanlaiset toteamukset eivät ole harvinaisia:

¹ *Skall*-futuurista näkee käytettävän nimitystä »viljefuturum». Näin tekee esim. Afzelius (1906: 1—).

Virén *tulee juoksemaan* tänään täällä Myrskylässä
 Seuraavan pelin *tulee syöttämään* McEnroe
 Ottelun ratkaisuvaiheet *tulette näkemään* urheiluruudussa

Ikola toteaa *tulla tekemään* -tyypistä (1949: 232), että se kansanmurteissa ilmaisee tekoa, jota joku j o u t u u toimittamaan. Myös eräitä esimerkkejä s a t u n n a i s e n tapahtumisen merkityksestä on tavattu (s. 233).² Murteista Ikola sanoo edelleen (s. 235), ettei *tulla*-rakenne [puhtaana] futuurinakaan ole niissä aivan tuntematon. »Useimmiten sillä kuitenkin on 'tekemään joutumisen' tms. merkitys» (ib.).

Etsiessään vastausta kysymykseen, miten *tulla*-futuurin verraten yleinen käyttö nykyisessä kirjakielessä on selitettävissä, Ikola aluksi toteaa (s. 238), että siitä puhutaan suomen kieliopeissa vasta v. 1865 ilmestyneessä A. G. Coranderin lauseopin Finsk satslära toisessa painoksessa. *Kommer att*-rakenne on kotiutunut ruotsiin paljon aikaisemmin. Tästä ajallisesta erosta ja siitä seikasta, ettei *tulen tekemään* kansanmurteissa koskaan ole ollut yleinen [puhtaan] futuurin edustajana, Ikola pääättelee (s. 240), että ruotsin konstruktiolla on osuutensa suomalaisen muodostuksen käyttöön. Ainakin ruotsi on huomattavasti jouduttanut käytön yleistymistä, ja »tuntuu todennäköiseltä, että tämän konstruktion varsinainen futuurinen käyttö suomen kirjakielessä on saanut alkunsa ruotsin vaikutuksesta. Kun oli suomennettava *kommer att göra* -tyyppinen ilmaus, oli perin luonnollista, että valittiin *tulen tekemään*-konstruktio, joka oli ennestään tuttu ja joka merkitykseltään oli lähellä futuuria.» (ib.)

Ruotsin *kommer att* ei lähiympäristöönsä nähden ole vaativa. Se sopeutuu kieleen hyvin. Koulukielioppien esimerkistöön pitäisi kuitenkin havainnollisuuden vuoksi kelpuuttaa vain sellaisia tapauksia, joissa *kommer att* on välttämätön. Seuraavissa lauseissa on redundanssia tulevan ajan ilmaisemisessa: *Vi kommer att resa till Lappland i vinter. Troligen kommer vi att stanna där två veckor* (Nikander—Jantunen 1979: 106).

Seuraavissa tapauksissa verbiliitto on futuurin ilmaisemiseksi välttämätön, ensimmäisessä vain suomen osalta:

- (7) Tiedän, että hän *tulee lukemaan* kirjeeni huolellisesti (Penttilä)
 Jag vet att han *läser* mitt brev noggrant
 Jag vet att han *kommer att läsa* mitt brev noggrant
 ? Jag vet att han *ska läsa* mitt brev noggrant
- (8) Tätä hänen *tulee olemaan* vaikea hyväksyä (Hakulinen—Karlsson)
 Detta *kommer att vara* svårt för honom att acceptera
 (Detta *ska vara* svårt för honom att acceptera)

² Vrt. Jag *kom* (händelsevis) *att nämna* hans namn.

ELISABET TÖRNUDD-JALOVAARA

- (9) *Tulen kaipaamaan* sinua
Jag kommer att sakna dig (Collinder)
 * *Jag ska sakna dig*
- (10) *Tulet katumaan* sanojasi/tekojasi
Du kommer att ångra dig (SAOB)
 * *Du ska ångra dig*

Edellä oli puhetta mm. verbistä *lukea*, jonka preesensmuoto resultatiivisuutta osoittavan akkusatiiviohjettin yhteydessä implikoi tulevaa aikaa. Virkkeessä 7 *kirjeeni* voi tarkoittaa useita kirjeitä ja *Tiedän, että hän lukee kirjeeni huolellisesti* habituaalista tekemistä. Selvyyden vuoksi tarvitaan *tulla*-rakenetta. Viimeisen ruotsinkielisen lauseen kohdassa (7) olen varustanut kysymysmerkillä, koska sitä kovasti oudoksun. Oudoksunnan syynä on ilmeisesti se, että episteeminen *jag vet* ei sovi hallitsemaan jatkoa. Koska *läsa* on toimintaverbi, niin *han ska läsa* saa imperatiivisen kaiun. Se on siis modaalisuudeltaan deonttinen.

Hiljattain kuulemassani televisiohaastattelussa erään puolueen puheenjohtaja halusi ruotsiksi sanoa, ettei hän luule, että puolueen profiilia tullaan selventämään. Ajatuksen hän ilmaisi seuraavasti: »Jag tror inte att vi ska höja vår profil.» Mitenkään pahasti formulointi ei loukkaa korvaa. Siinä on kuitenkin sama epäsointi kuin kysymysmerkkillisessä lauseessa 7: ei kuulosta luontevalta sanoa omaa aikomustaan epätodennäköiseksi; pelkkä preesens tai *kommer att* on parempi.

Olla (8), *kaivata* (9) ja *katua* (10) ovat [—aloitteellisia] verbejä. *Skall*-lause kohdassa 8 on varustettu sulkumerkein, koska siinä kuvataan puhehetken tilannetta. Sille voidaan näet antaa tulkinta 'Tätä hänen kuuluu olevan vaikea hyväksyä'. Tähtilauseissa 9 ja 10, joissa on henkilösubjekti, on outo leima, ikään kuin puhuja uhkailisi kuulijaansa tai olisi kysymys kohtalokkaista tapahtumista. Lauseet muuttuvat paremmiksi, jos niihin lisätään episteemismerkityksinen adverb. Niinpä *Du ska nog ångra dig* lienee käypää kieltä. Puhujan asenne on suppositiivinen, arveleva, tai konviktiivinen, vakuuttava (termit: Kokkonen 1982).

Tulevia kohtalokkaita tapahtumia kuvaamaan *skall* on käyttökelpoinen. Niinpä Uuden testamentin julistuksellisessa tekstissä on hyvin monia fataalismerkityksisiä *skall*-fraaseja (Törnudd-Jalovaara 1984). Tässä eräitä esimerkkejä:

NT 1981

Mark. 13: 24—25

Men i de dagarna, efter all denna nöd, *skall* solen förmörkas och månen *inte ge något ljus*.

UT 1938

Mutta niinä päivinä, sen ahdistuksen jälkeen, aurinko pimenee, eikä kuu anna valoansa,

Suomen ja ruotsin futuurista

Stjärnorna *skall falla* från skyn och himlens makter *skakas*.

ja tähdet putoilevat taivaalta, ja voimat, jotka taivaissa ovat, järkkyvät.

Mark. 13: 8

Folk *skall resa sig* mot folk och rike mot rike. Det blir jordskalv på den ena platsen efter den andra och det blir hungersnöd.

Sillä kansa nousee kansaa vastaan ja valtakunta valtakuntaa vastaan, tulee maanjäristyksiä monin paikoin, tulee nälänhätää.

Koska kysymys on force majeure -tapahtumista, kuten luonnonilmiöistä, sodasta ja nälänhädästä, pintasubjekti on useimmiten [–elollinen]. Jälkimmäisessä sitaatissa on henkilösubjekti *folk*. Koska komplementti *resa sig* on toimintaverbi, esiintymän voisi tulkita sävyllään imperatiiviseksi tai intentionaaliseksi, mutta predestinatiivisten tapahtumien värittämissä tekstiympäristössä sekin värittyy predestinatiiviseksi. Tahtoaines näyttää kadonneen tai paremminkin siirtyneen taka-alalle. Puhujalla on tiedonvälittäjän osa. Hän kertoo kuulijoilleen sen, minkä hän tietää kohtalon tai korkeampien voimien, alkuperäisen puhujan, ennalta määränneen, ja kuvaa tapahtumat väistämättömiksi. Modaalisuus on episteemistä.

Episteemisten *skall*-fraasien määrä on Markuksen evankeliumissa noin puolet kaikista esiintymistä eli Kustaa V:n raamatussa 1917 59 kpl 125:stä ja NT:n uudessa käännöksessä 1981 50 kpl 115:stä. Tämä ei vastaa muiden tekstilajien jakaumaa. Lisensiaatintyötäni varten (1984) kävin läpi 2 745 sivua muuta materiaalia: lakitekstejä, kirjallisuusseitejä, muistelmateoksia, novelleja ja romaaneja sekä tieteisteoksia. Rekisteröin niistä yhteensä 1 611 *skall*-esiintymää. Modaalisuudeltaan deonttisten esiintymien osuus on 73,7 % ja episteemisten 26,3 %. Tämäkään ei anna oikeaa kuvaa, sillä lakitekstien 430 esiintymää ovat jokseenkin kaikki deonttismerkityksisiä. Ilman lakitekstejä prosentiluvut ovat 64,4 ja 35,6 (1 181 esiintymää). Ryhmässä novellit ja romaanit luvut eivät edellisistä juuri muutu: 65,6 % ja 34,4 % (890 esiintymää). *Skall*-verbin velvollisuuden emomerkitys ymmärtääkseni selittää deonttisen modaalisuuden vanhan yliotteen, onhan tämä sallimisen ja velvollisuuden modaalisuutta.

Materiaalissani ei siis ollut ainoakaan ei-modaalista *skall*-esiintymää. Samaan tulokseen on omassa työssään tullut Kokkonen (1982). Hän lähtee neljästä hypoteettisesta mahdollisuudesta: *skall* on (1) puhtaasti futuurinen, (2) futuuris-modaalinen, (3) modaalis-futuurinen tai (4) pelkästään modaalinen.

Kokkosen analysoimat *skall*-esiintymät, joita on lähes 3 000, ovat suurimaksi osaksi vuoden 1965 sanomalehtiteksteihin perustuvasta ns. Göteborgin konkordanssista. Tutkimustulosten mukaan ensimmäinen yllä luetelluista mahdollisuuksista putoaa pois. *Skall* värittää aina propositiota, enemmän tai vähemmän.

Ennen kuin valaisen esimerkein, milloin *skall* on futuuris-modaalinen tai modaalis-futuurinen, milloin taas pelkästään modaalinen, selostan lyhyesti tutkielmassani käytettyjä kuvausmalleja.

Toisen mallin olen saanut Lyonsilta (1979: 802—). Sen avulla voidaan analysoida lausumien loogista rakennetta ja merkitysosuuksien aikasuhteita. (Kysymyslauseet jätän toistaiseksi tarkastelun ulkopuolelle.)

Modifioimattomalle toteamukselle Lyons antaa symbolisen kaavan (. . p), jossa ensimmäisen pisteen sanallinen vastine on »sanon että» ja toisen »on niin että». Kirjain p edustaa asiasisältöä, propositiota. Komponenttien ajallisessa suhteuttamisessa keskenään voidaan käyttää apuna symboleja t_o , t_i ja t_j (Lyons 1979: 809—). Tämän mukaan esim. UT:n lausuma »Kansa nousee kansaa vastaan» analysoidaan seuraavasti: (sanon nyt hetkellä t_o (tapahtuu niin hetkellä t_i (että kansa nousee kansaa vastaan hetkellä t_j))). Aikakaava on $t_o < t_i = t_j$ (t_o edeltää hetkeä t_i).

Kun illokutiivinen sävy on käskävä, toinen piste Lyonsin notaatiossa muuttuu huutomerkiksi: (. ! p). Sille Lyons antaa sanallisen vastineen »so-be-it» (1979: 803).

Lyonsin mallin ohella hyödylliseksi työlleni (1984) osoittautui Daviesin (1979) roolijärjestelmän sovellus. Davies puhuu kahden tason rooleista (s. 46—). Ensimmäiseen tasoon hän sijoittaa konventionaaliset puheaktirolit, nimittäin puhujan (speaker S), kuulijan (addressee A) ja kolmannen osapuolen (third party 3), joita hän kutsuu primaareiksi. Lisäksi hän Hallidayn tapaan (1970) puhuu taustarooleista. Nämä toisen tason nk. sekundaarirolit ovat seuraavat: teller (Tr), knower (Kr), decider (Dr), performer (Pr).

Roolit »speaker» ja »teller» sattuvat useimmiten yhteen, joskin joissain tapauksissa joudutaan erottamaan aktuaali ja alkuperäinen puhuja.

Roolin »knower» haltija tuntee asian ja hänen oletetaan pystyvän osoittamaan, että tieto on perusteltu. Episteemisesti värityneissä väitelauseissa tämä rooli on aina täyttyneenä. (Kysymyksissä roolin haltija on se, jolle kysymys tehdään ja jonka siis otaksutaan tietävän vastauksen.)

Roolin »decider» haltija päättää, mitä muiden tai hänen itsensä on tehtävä. Olen tutkielmassani myös puhunut deonttisesta lähteestä ja aiemmin tässä artikkelissa *skall*-verbin tahtoelementistä tai -aineksesta.

Roolin »performer» pitäisi mielestäni esiintyä vain toimintaverbien yhteydessä, mutta Davies käyttää termiä laajasti pintasubjektista, niin että jopa eksistenssi- ja predikatiivilauseissakin on tekijä.

Pelkästään modaalinen on *skall* käskemisen puhefunktiossa. Aikarakenne on usein $t_o = t_i = t_j$. Näin on esim. tilanteettomassa lauseessa *Du ska sitta stilla*. Sen semanttiseksi rakenteeksi voidaan ajatella seuraavaa: (sanon nyt (toimi nyt niin (että istut paikallasi))). Kaksi ensimmäistä komponenttia yhdistämällä päädytään parafrasiin 'Haluan, että istut paikallasi'. Daviesin mallin

mukainen roolijako on $S = Dr \neq Pr = A$.

Modaalis-futuurinen *skall* on mielestäni aikomista ja lupausta ilmaiseissa lausumissa. *Jag ska fara till Stockholm i morgon* saa Lyonsin kaavassa muodon (sanon nyt (aikomukseni on nyt (lähden Tukholmaan huomenna))). Aikarakenne $t_0 = t_i < t_j$ osoittaa, että myös toinen, aikomisen modifioima komponentti ankkuroituu puhe- tai nykyhetkeen, kun taas infinitiiviobjektin ilmaiseva tekeminen toteutuu myöhemmin. Tässä mielessä intentionaalinen *skall* on preesensverbi. Esimerkin roolijako on $S = Dr = Pr$.

Promissiivisten lausumien aikakaava on niin ikään $t_0 = t_i < t_j$ ja esim. lauseen *Du ska få pengarna i morgon* semanttinen rakenne on (sanon nyt (lupaukseni on nyt (saat rahat huomenna))). Kaksi ensimmäistä komponenttia yhdistämällä päädytään parafraasiin 'Lupaen, että saat rahat huomenna'. Roolijako on $S = Dr \neq Pr = A$.

Rajan vetäminen promissiivisen ja konviktiivisen lausuman välille on joskus makuasia, varsinkin ellei ole tietoa puhetilanteesta ja prosodiasta. Niinpä *luvata* edellisessä kappaleessa voitaisiin korvata verbillä *vakuuttaa*.

Futuuris-modaaliseksi voidaan vihdoin katsoa predestinatiiviset lausumat. *Skall*-verbin emomerkitys on niissä hämärtynyt. Huomio kiinnittyy itse tapahtumaan, joka toteutuu ehkä vasta kaukana tulevaisuudessa. Esimerkiksi otan raamatullisen *Efter all denna nöd skall solen förmörkas*, joka mainittiin jo edellä. Parafraasi 'Sen ahdistuksen jälkeen on väistämätöntä, että aurinko pimenee' havainnollistaa painopisteen siirtymisen proposition. Parafrasilla on lausesubjekti. Roolijako on $S = Kr \neq Dr = Tr \neq Pr = 3$.

Kommer att temporaalisena apuverbinä on kielessä melko uusi tulokas: SAOB:n vanhin esimerkki on vuodelta 1589. Uuden testamentin kieleen se on havaintojeni mukaan päässyt vasta uuden käännöksen mukana. Seitsemän NT 1917:n *skall*-rakennetta on Markuksen evankeliumin uudessa käännöksessä korvattu *kommer att* -rakenteella. Seuraavissa tapauksissa *skall*-fraasin hylkääminen on nähdäkseni johtunut siitä, että infinitiiviverbin piirre [+aloitteinen] on häiritsevästi värittänyt konviktiiviseksi tai predestinatiiviseksi tarkoitettua lausuman imperatiiviseksi:

	NT 1917	NT 1981	UT 1938
14: 18	Sannerligen säger jag eder: En av eder <i>skall förråda</i> mig	Sannerligen, en av er <i>kommer att</i> <i>förråda</i> mig	Totisesti minä sanon teille: yksi teistä <i>kavaltaa</i> minut
13: 22	Ty människor, som falskeligen säga sig vara	Falska frälsare och falska profeter <i>kommer</i>	Sillä vääriä kristuksia ja vääriä profeettoja

	Messias, skola uppstå	att uppträda	nousee
2: 20	[...] och på den tiden skola de fasta	[...] och när den dagen är inne kommer de att fasta	[...] ja silloin, sinä päivänä, he paastoavat
9: 31	[...] och man skall döda honom	[...] och de kommer att döda honom	[...] ja he tappavat hänet
13: 2	[...] men här skall förvisso icke lämnas sten på sten	Här kommer inte att lämnas sten på sten	(Sinä näet nämä suuret rakennukset.) Niistä ei ole jäävä kiveä kiven päälle

UT 1938:n tapaan olisi ruotsinkielisissäkin käännoöksissä futuurin ilmaise-
miseen riittänyt pelkkä preesens, jolloin tulos on modifioimaton toteamus
(vrt. kahteen aikaisempaan Raamatun sitaattiin, joissa niissäkin UT 1938
käyttää yksinkertaista preesensia). Sekä *skall* että *kommer att* antavat lausu-
mille modaalisen lisän 'on varmaa että', 'väistämättä käy niin, että' tms. Vii-
meisessä sitaatissa myös UT 1938:n ilmaus on modaalinen. Siinä kuvataan
Jerusalemien hävitystä.

Kieliopissa *kommer att* yleensä todetaan puhtaaksi, varsinaiseksi, neutraa-
liseksi, kvalifioimattomaksi, objektiiviseksi tulevan ajan ilmaisimeksi. Näitä
kaikkia laatusanoja näkee käytettävän. Yllä mainitut Raamatun esimerkit
osoittavat kuitenkin, että *kommer att* samanaikaisesti voi toimia modaaliver-
binä. Tähän seikkaan kiinnitetään huomiota Saaren—Nyströmin kieliopissa
(1979: 33). Tekijät puhuvat väistämättömyyden (oundviklighet) ja ennalta-
määräytyneisyyden (förutbestämhet) merkityksestä ja toteavat, että *kommer
att* tällaisissa tapauksissa voi saada vastineekseen suomen *tulla*-verbin.

Edellä oli puhetta siitä, että *tulla*-rakenteella murteissa on useimmiten te-
kemään joutumisen merkitys (Ikola 1949). Harvinainen tämä väistämättömän
toiminnan merkitys ei Ikolan havaintojen mukaan ole kirjasuomessakaan (s.
237—). Aleksis Kiven teoksissa hän mainitsee esiintymiä olevan useita. Tässä
niistä yksi:

- (11) Tällä retkellä *tulemme* kylläkin *tallustamaan* rämeitä ja helluvia het-
teitä, ja loskomärkinä *viettämään* yömme karhunsammaleisella
vuoteella.

Lainauksessa (11) *kylläkin* tuntuu implikoivan, että puhuja pitää puhehet-
ken tilannetta sellaisena, että retkellä pakostakin joudutaan vaikeuksiin. Sa-

Suomen ja ruotsin futuurista

Samaa syy- ja seuraussuhdetta on mielestäni seuraavissa esimerkeissä. Adverbit *täten* (12) ja *siis* (13) tekevät tulevan ajan tapahtumat nykyhetken kannalta relevanteiksi ja varmasti toteutuviksi. Puhujalla on sellaista tietoa, jonka perusteella hän voi tehdä päätelmän »koska P — niin Q».

- (12) Täten yksityiset suhteet *tulevat vaikuttamaan* päätökseen
Häri genom *kommer* de personliga relationerna *att inverka* på
beslutet
- (13) Komitean jäsenet *tulevat siis saamaan* melkoisia lisätuloja
Kommittéledamöterna *kommer* alltså *att få* ansenliga biinkomster

Imperfektimuotoisissa *tulla* ja *kommer att* -esiintymissä on ilman deiktistä sanaakin väistämättömyyden leima. Esim. *Talo tuli maksamaan paljon* = *Huset kom att kosta mycket* implikoi, että tapahtumahetkeä edeltävän viittaushetken olosuhteet aiheuttivat sen, että talosta jouduttiin maksamaan korkea hinta (vrt. *Talo maksoi paljon* = *Huset kostade mycket*). Myös Penttilä kiinnittää huomiota imperfektimuotojen merkitykseen (1963: 619).

Liittopreesens *olen tekevä* mainitaan sävyiltään juhlavaksi (Ikola 1979: 56; Penttilä 1963: 618) ja arkaistiseksi (Hakulinen—Karlsson 1979: 251). Yksi esimerkki, uustestamentillinen *Ei ole jäävä kiveä kiven päälle*, on ohimennen mainittu. Seuraavassa käsittelen tarkemmin kahta Penttilältä lainaamaani esimerkkiä:

- (14) Syyllinen *on saava* rangaistuksensa
Den skyldige *kommer att få* sitt straff
Den skyldige *skall få* sitt straff
- (15) *A on maksava* tästä työstä 3 000 mk
A skall betala för detta arbete 3 000 mk

Esimerkkilauseet, joissa molemmissa on 3. persoonan henkilösubjekti, osoittavat, miten ratkaiseva vaikutus pääverbin piirteellä [\pm aloitteinen] on modaalisuuteen. *Saada* (14) on varsinkin abstraktin objektin *rangaistus* yhteydessä sisällöltään passiivinen ('tulla rangaistuksi'), joten subjektista tulee KOKIJA. Parafrasiksi sopii 'On varmaa, että syyllinen saa rangaistuksensa'. Modaalisuus on episteemistä.

Pääverbin *maksaa* (15) ilmaisema tekeminen 'suorittaa korvausta' on aktiivista. Lauseen tekstiympäristöksi voidaan ajatella vaikkapa sopimusta, jossa luetellaan osapuolten, työn tilaajan ja sen suorittajan, velvoitteet. Kun työn suorittajalla on rooli decider, hän asettaa tilaajalle maksuvelvoitteen. Lause 15 ja *A kommer att betala 3 000 mk* eivät ole samamerkityksisiä, koska jälkimmäisestä puuttuu subjektin ulkopuolinen deonttinen lähde.

Tarkastelen vielä lauseita, joissa on deonttinen *skall*. Pysin kaavion avulla havainnollistamaan, mikä vaikutus tilanteettoman lauseen merkitykseen on sillä, että *skall*-verbin tahtoelementillä ja lauseen subjektilla ajatellaan olevan

(a) sama referentti ja (b) eri referentti. Tässä voitaisiin puhua eräänlaisesta sama- ja erisubjektisuudesta. Kysymyslauseet tulevat nyt ensimmäisen kerran puheeksi.

Infinitiiviobjektiksi olen kaavioon valinnut verbin *sova*. Sen intensio on normaalisti 'olla uneen vaipuneena'. Se on siis statiivinen verbi, eikä sen hevini luulisi viihtyvän *skall*-lausekkeissa. Joskus *skall* kuitenkin näyttää muuttavan staattisen tilan dynaamiseksi. Lauseet *Huset står vid stranden* ja *Huset ska stå vid stranden* valaisevat ilmiötä. Jälkimmäisessä sanotaan, että talo on päätetty rakentaa rannalle. Samoin *sova* lauseessa *Han ska sova på vinden* on toiminnallinen. Ensimmäiseksi tulee mieleen tulkinta, että subjektin tarkoite itse on valinnut ullaikon makuupaikakseen ja aikoo mennä sinne nukkumaan, mutta toinenkin tulkinta on mahdollinen, kuten kaavion oikeasta sarakkeesta ilmenee.

subjekti = decider

S = Dr = Pr

Aion ~ olen päättänyt
nukkua ullaikolla

1.
Jag ska
sova på vinden

2.
Du ska
sova på vinden

S ≠ Dr = 3 = Pr

Hän aikoo ~ on päättänyt
nukkua ullaikolla

3.
Han ska
sova på vinden

4.
Ska jag
sova på vinden?

S ≠ Kr = A = Dr = Pr

Aiotko ~ oletko päättänyt
nukkua ullaikolla?

5.
Ska du
sova på vinden?

S ≠ Kr = A ≠ Dr = 3 = Pr
Aikooko ~ onko hän
päättänyt nukkua ullaikolla?

6.
Ska han
sova på vinden?

subjekti ≠ decider

S = Pr ≠ Dr = A
Nukun ullaikolla,
koska niin haluat

S = Dr ≠ Pr = A
Haluan,
että nukut ullaikolla

S = Dr ≠ Pr = 3
Haluan,
että hän nukkuu ullaikolla

S = Pr ≠ Kr = A = Dr
Haluatko,
että nukut ullaikolla?

S ≠ Kr = A = Pr ≠ Dr = 3
Onko päätetty,
että nukut ullaikolla?

S ≠ Kr = A = Dr ≠ Pr = 3
Haluatko,
että hän nukkuu ullaikolla?

Esim. lauseen (4) roolikaava tulkitaan seuraavasti: Puhujalle on epäselvää, missä hänen tulee nukkua. Hän kysyy asiaa kuulijalta, koska otaksuu tämän tietävän vastauksen. Vastaustaan varten kuulija ratkaisee, mitä kysyjän on tehtävä.

Niissä tapauksissa, joissa on kahdenlainen tulkinta, vasemmanpuoleinen on etusijalla. Oikeanpuoleisen sarakkeen parafrasisit ovat viitteellisiä. Niinpä tapauksessa 1 decider-roolin haltijana saattaa jossain tilanteessa olla isompikin joukko. Silloin puhuja lausumassaan vahvistaa nukkuvansa ullaikolla, »koska

sakki niin päättää».

Edellä esitettyjä kirjainkaavoja noudattavat *skall*-esiintymät olen tutkielmassani (1984) kaikki katsonut modaalisuudeltaan deonttisiksi, koska ne ovat läheisessä riippuvuussuhteessa toisiinsa. Lausetyyppien, väite- ja kysymyslauseen, vuorovaikutusta ja lausumien ketjuutumista tarkastellessani olen lähtenyt 1. persoonan deliberatiivisesta kysymyksestä (4) (termi: mm. Lyons 1979). Normaalisti tällaiset kysymykset tehdään toiselle henkilölle. Tällöin parafraasiin *että*-lauseen edelle sopivat *haluta*, *toivoa*, *kehottaa* ja *neuvoa* (*vilja*, *önska*, *uppmåna*, *råda*). Voidaan myös ajatella tilannetta, jossa kysymys tehdään omassa mielessä ääneen lausumatta. Nämä kysymykset voidaan upottaa epäsuoriksi hallitsevien verbien *mieltii*, *pohtia*, *harkita*, *punnita* jälkeen (*fundera*, *grubbla*, *begrunda*, *överbåga*).

Lyons toteaa (1979: 803) deliberatiivisten kysymysten loogisen rakenteen noudattavan kaavaa (? ! p). Kaavasta näkyy, että kysymykset presupponoivat vastausta, jonka illokutiivinen sävy on imperatiivinen. Niinpä *Ska jag VP?* presupponoi vastausta (*Ja.*) *du ska VP*. (Kielteinenkin vastaus on luonnollisesti mahdollinen.) Jos vastauksen saaja jostain syystä haluaa sanallisesti vahvistaa saamansa kehotuksen, hän käyttää muotoa *Jag ska VP*. Tämän kuulijat tulkitsevat puhujan aikomusta ilmaisevaksi.

Ruotsin ja suomen futuurin ilmaisutavat eivät kovin paljon eroa toisistaan. Yksinkertainen preesens on molemmissa kielissä ensimmäisellä sijalla. Ruotsin *kommer att* on selvästi käyttökelpoisempi kuin suomen vastaava *tulla*-tyyppi. Molemmissa saattaa olla vakuuttava tai kohtalonomainen sävy. *Skall* on aina modaalinen. Verbin emomerkityksen vuoksi deonttinen modaalisuus hallitsee.

Suomea äidinkielenään puhuvien kuulee usein käyttävän *skall*-futuuria sellaisissa tapauksissa, joissa ei ole mitään aihetta modifioida asiasisältöä ja joissa *skall* jopa kuulostaa merkilliseltä. Selvästi luullaan, että *skall* on puhtaasti futuurinen. Mistä tämä johtuu?

Vielä 1970-luvun alussa käytettiin koulujemme ruotsin kielen opetuksessa kielioppia, jossa futuurin ensimmäiseksi muodostustavaksi ilmoitetaan *skall* + infinitiivi. Toisella sijalla on *kommer att*. Petiitillä painetussa huomautuksessa todetaan, että »tulevaa tapahtumista ilmaistaan ruotsin kielessä, niinkuin suomessa yleensä, myös preesensillä» (Pelkonen—Miettinen 1962: 68). Nykyisin yleisessä käytössä olevan kieliopin mukaan »varsinainen» futuuri muodostetaan kahdella tavalla: (1) *kommer att* + infinitiivin ja (2) *skall* + infinitiivin avulla. »Kun nimenomaan halutaan korostaa pelkästään tulevaa tekemistä, on toisinaan selvempää käyttää *kommer att* -rakennetta, jolla ei ole muita merkityksiä. *Ska*-verbillä on nimittäin futuurin lisäksi muita merkityksiä» (Nikander—Jantunen 1979: 106). Petiitillä painetussa kappaleessa alempana

ELISABET TÖRNUDD-JALOVAARA

sanotaan, että »tulevaa tekemistä voidaan ilmaista myös preesensillä, varsinkin jos lauseessa on tulevaisuuteen viittaava ajanmäärä».

Mistä sitten johtuu, että kieliopit traditionaalisesti ovat antaneet *skall*-verbille keskeisen aseman futuurin ilmaisimien joukossa? Noreenin moniosaista ruotsin kielen kuvausta *Vårt språk* (1903—25) selaillessani olen huomannut, että tekijä usein viittaa E. Braten koulukielioppiin *Svensk språklära*. Kirja ilmestyi 1898 ja lyhennettynä 1905. Noreenin monista viittauksista päätellen kirja oli vuosisadan alussa ahkerassa käytössä.

Teoksensa viidennessä osassa (1904: 681) Noreen toteaa, että *skall* + infinitiivi ilmaisee puhdasta futuuria vain aivan poikkeustapauksissa eikä suinkaan normaalisti, niin kuin koulukieliopeissa Braten julkaisuun saakka selitetään (»rent undantagsvis, och visst icke, såsom våra skolgrammatikor till och med Brates uppge, normalt»)³.

Ruotsin kieliopin kirjoittaminen suomenkielisiä oppilaita varten lienee tullut ajankohtaiseksi vuosisadan alussa, kun suomenkielisiä oppikouluja alettiin tiheään perustaa. Käytettiinkö ruotsalaisia oppikirjoja mallina? Jos näin on, voidaan kysyä, mitä Brate ja hänen edeltäjänsä pitivät ohjenuoranaan. Mutta se on jo toinen asia.

L Ä H T E E T

- AFZELIUS, J. A. 1906: *Futurum och konditionalis i svenskan*. Stockholm.
 COLLINDER, BJÖRN 1971: *Svenska. Vårt språks byggnad*. Stockholm.
 DAVIES, EIRIAN C. 1979: *On the semantics of syntax. Mood and condition in English*. London.
 HAKULINEN, AULI—KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKST 350. Jyväskylä.
 HALLIDAY, M. A. K. 1970: *Language structure and language function*. — J. Lyons (toim.), *New horizons in linguistics* s. 140—165. Harmondsworth.
 IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen I*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 32.
 IKOLA, OSMO (toim.) 1979: *Nykysuomen käsikirja*. Uudistettu laitos, 2. painos. Espoo.
 ITKONEN, TERHO 1976: *Erään sijamuodon ongelmia*. — STEP 1974, s. 173—217. Helsinki.
 KOKKONEN, HENRIK 1982: *Hjälperbet skall som futuralitets- och modalitetsmarkör*. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston pohjoismaisten kielten laitos.
 LYONS, JOHN 1979: *Semantics II*. 3. painos. Cambridge.
 NIKANDER, MARJA-LEENA—JANTUNEN, AILI 1979: *Ruotsin kielioppi*. Keuruu.
 NOREEN, ADOLF 1904: *Vårt språk V*. Lund.
 NT 1917 = *Nya Testamentet stadfäst av konungen 1917*. Vasa s.a.
 NT 1981 = *Nya Testamentet, Bibelkommissionens utgåva 1981*. Arlöv 1981.

³ Noreenin »poikkeustapaukset» eivät kyllä nekään ole »puhtaita»: *I morgon skall jag ge er en svår läxa ja Det skall bli roligt att höra honom*.

- PELKONEN, LAURI—MIETTINEN, KARIN ja EINO 1962: Ruotsin kielioppi. 7. painos. Porvoo.
 PENTTILÄ, AARNI 1963: Suomen kielioppi. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo.
 SAARI, MIRJA—NYSTRÖM, INGEGERD 1979: Kurs i svensk grammatik 2. Vasa.
 SAOB = Svenska Akademiens ordbok. Fjortonde bandet. Lund 1937.
 THORELL, OLOF 1973: Svensk grammatik. Scandinavian University Books. Stockholm.
 TÖRNUDD-JALOVAARA, ELISABET 1984: Tankar kring det multimodala *skall*. Lisensiaatintyö. Oulun yliopiston pohjoismaisen filologian laitos.
 UT 1938 = Uusi Testamentti. XII yleisen kirkolliskokouksen 1938 käytäntöön ottama suomennos. Tampere 1962.

Expressing future time in Finnish and Swedish

ELISABET TÖRNUDD-JALOVAARA

This paper calls attention to the following facts: (1) There are no major differences in the modes of expressing future time in Finnish and Swedish. (2) The modal character of *skall* has not been sufficiently emphasized in grammar books. Consequently, native Finns often use this form incorrectly. They seem to believe that it expresses pure future.

In both languages the present tense is number one among the modes of expressing future time: *Tulen junalla = Jag kommer med tåget*. In Swedish, however, periphrastic expressions are used more often because, unlike Finnish, the language does not possess the means of expressing aspectual completeness with an accusative object, thus implying some future time: *Kirjoitan kirjeen NN:lle*.

Skall includes an element of volition. It is chiefly used in expressions denoting somebody's decision, intention or promise: *Jag ska skriva ett brev till NN*. *Skall* favours verbs of action and agent-controlled processes. That is why a sentence like **Jag ska sakna dig* is not semantically well-formed. The correct form is *Jag kommer att sakna dig*. Because of the du-

rative character of the infinitive verb the Finnish version is also periphrastic: *Tulen kaipaamaan sinua* or *Olen kaipaava sinua*. The latter type is considered to be archaic. Together with a verb of action it may express obligation: *A on maksava tästä työstä 3000 mk = A skall betala för detta arbete 3000 mk*.

In dialects *tulla tekemään* seldom expresses pure future. It usually has the meaning of somebody not being able to avoid doing something. This meaning also occurs in literary and Standard Finnish. The Swedish *kommer att* + infinitive quite often expresses inevitability. The preterit forms always have this colouring: *Talo tuli maksamaan paljon = Huset kom att kosta mycket*. It has been suggested that *tulla tekemään* is a Swedish loan.

Toward the end of the paper there is a group of short sentences including *skall*, both statements and questions, each with two interpretations. The purpose is to illustrate how the interpretation varies when the element of volition in *skall*, in other words the background role »decider», and the grammatical human subject are (a) co-referential and (b) not co-referential. On account of the inherent element of volition the deontic use of *skall* is far more common than the epistemic. The percentages arrived at in a quantitative analysis were around 65 and 35 respectively.